Documento, 29.1.2019**. Συνέντευξη του Λεόν Σαλτιέλ στους: Παναγιώτη Φρούντζο & Θανάση Καραμπάτσο**

Τρεις Εβραίες μητέρες γράφουν στους γιους τους από το γκέτο της Θεσσαλονίκης»: αυτός είναι ο υπότιτλος του βιβλίου ***«Μη με ξεχάσετε»,*** στο οποίο ο διδάκτορας Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας (με επίκεντρο το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Θεσσαλονίκης) στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Λεόν Σαλτιέλ συγκέντρωσε και επιμελήθηκε τις επιστολές της Σαρίνας Σαλτιέλ, της Ματίλντας Μπαρούχ και της Νεάμα Καζές.

Τρεις μητέρες γράφουν στους γιους τους που βρίσκονται στην Αθήνα το διάστημα από τον Ιανουάριο του 1942 έως τα μέσα Απριλίου του 1943. Μέσα από αυτό το σώμα της αλληλογραφίας ξεδιπλώνονται εικόνες ζωής των μελών μιας κοινότητας που φέρει έναν ιδιαίτερο πολιτισμό αιώνων και βρίσκεται ένα βήμα πριν από την κατάβασή της στη ναζιστική κόλαση.

Πώς καταλήξατε να συγκεντρώσετε και να εκδώσετε αυτές τις επιστολές; Θεωρείτε ότι συνεισφέρουν στη γνώση ενός πολιτισμού της καθημερινότητας σε κίνδυνο;

Στις μεταπολεμικές μαρτυρίες των επιζώντων υπεισέρχονται τόσο ο παράγοντας της υστερογνωσίας όσο και ο μηχανισμός της μνήμης που παραλλάζει κάπως τα γεγονότα και συνεπώς αλλοιώνεται η πιστότητα της απεικόνισης της πραγματικότητας. Ενώ, αντίθετα, μαρτυρίες που είναι γραμμένες την περίοδο της Κατοχής έχουν μεγάλη αυθεντικότητα. Τα σώματα των επιστολών που επιμελήθηκα περιέχουν την αλληλογραφία τριών Εβραίων μητέρων που γράφουν στους γιους τους. Η επικοινωνία τους σταματά όταν φεύγουν τα τρένα για το Άουσβιτς. Ζουν τις τελευταίες τους ημέρες στη γενέτειρά τους. Οι επιστολές παρέχουν πλούσια στοιχεία για τον πολιτισμό της καθημερινότητάς τους: από το τι έτρωγαν έως το πώς σκέφτονταν και από τη σχέση τους με τους χριστιανούς έως και το τι γνώριζαν για τον ρόλο της εβραϊκής ηγεσίας. Είναι μοναδικό πανευρωπαϊκά αυτό το σώμα των επιστολών. Εχουν δημοσιευτεί επιστολές αναφορικά με το Ολοκαύτωμα, αλλά είναι μία ή δύο από κάθε άτομο. Δεν είναι δεκαπέντε από τον ίδιο επιστολογράφο προς τον ίδιο παραλήπτη. Για το πρωτογενές αυτό υλικό δεν ήθελα να καταλήξω σε συμπεράσματα, θέλω ο αναγνώστης να εξαγάγει τα δικά του.

Στις επιστολές τους οι τρεις μανάδες αναφέρονται σε φήμες που άκουσαν σχετικά με την τύχη των Εβραίων στην Ευρώπη;

Phoca PDF

Το μόνο που γνωρίζουν είναι ότι φεύγει ο κόσμος. Και το γράφουν υπογραμμίζοντας μάλιστα ότι είναι ζήτημα αν βγουν ζωντανές από αυτήν τη δοκιμασία. Γιατί ξέρουν ότι οι συνθήκες ταξιδιού με το τρένο είναι απάνθρωπες. Δεν ξέρουν ότι ο τελικός προορισμός τους είναι ο βιομηχανοποιημένος θάνατος, αλλά γνωρίζουν ότι το ταξίδι θα τις εξοντώσει.

Οι επιστολές ξεχειλίζουν από δυνατά συναισθήματα. Νιώθω ότι απουσιάζει ο φόβος – αγωνία υπάρχει, αλλά όχι φόβος. Αυτό δεν σημαίνει έλλειψη ενημέρωσης από την πλευρά της ηγεσίας της κοινότητας;

Ωραία το θέτεις, αλλά μην ξεχνάς ότι η κατάσταση για τους Εβραίους στην πόλη αλλάζει ριζικά εντός λίγων εβδομάδων. Η ιστοριογραφία τον τελευταίο καιρό έχει προσπαθήσει να διερευνήσει και να αποτιμήσει τον ρόλο του αρχιραβίνου Τσβι Κόρετς κάνοντας αναγωγές και στο γενικότερο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Υπήρχαν χιλιάδες ηγέτες στην Ευρώπη, δεν ήταν ο μοναδικός που είχε να αντιμετωπίσει τέτοιου είδους διλήμματα. Απ’ όλους αυτούς μόνο ένας αυτοκτόνησε – όχι κατά τη διάρκεια των διωγμών. Ο Κόρετς δεν ήταν η εξαίρεση, αλλά ο κανόνας. Στο ημερολόγιο του Γιομτώβ Γιακοέλ, του νομικού συμβούλου της κοινότητας εκείνο τον καιρό, φαίνεται ότι δεν υπάρχει σκέψη για αντίσταση με όπλα ή για μαζική φυγή. Αυτές οι σκέψεις αρχίζουν μόλις έφυγε το πρώτο τρένο. Τότε ξεκινούν οι προσπάθειες αυτοδιάσωσης, προσεγγίζοντας είτε τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γεννάδιο είτε τον Δαμασκηνό στην Αθήνα είτε τον κατοχικό πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Λογοθετόπουλο είτε τον Ερυθρό Σταυρό ή τον Ελβετό πρεσβευτή. Όταν βλέπουν ότι δεν γίνεται τίποτε, οι πιο εύποροι, αυτοί που είχαν τα μέσα και τις επαφές, προσπαθούν να μεθοδεύσουν τη φυγή τους. Γιατί τα πρώτα τρένα γεμίζουν με τις φτωχότερες τάξεις που μένουν κοντά στον σταθμό. Οι υπόλοιποι πίστεψαν ότι τους παίρνουν επειδή είναι κομμουνιστές. Όταν ο Κόρετς αντιλαμβάνεται ότι αυτό είναι μη αναστρέψιμο, δραστηριοποιείται. Συναντά τον Ιωάννη Ράλλη τις πρώτες μέρες της πρωθυπουργίας του. Του απαντάει ότι δεν μπορούσε να κάνει κάτι. Έμαθαν οι Γερμανοί για τη συνάντηση, συλλαμβάνουν και φυλακίζουν τον αρχιραβίνο και από τη φυλακή μεταφέρθηκε στο τρένο. Στις μαρτυρίες των επιζώντων ο Κόρετς είναι ο αποδιοπομπαίος τράγος· ήταν ξένος με μοντέρνο πνεύμα, ήταν φίλος με τον βασιλιά και τον Μεταξά. Ήταν εύκολο για την κοινότητα και τις ελληνικές αρχές να μεταφέρουν την ευθύνη σε ένα μόνο πρόσωπο. Σταδιακά παρουσιάζονται εργασίες που επανεξετάζουν τον ρόλο του. Προδότης δεν ήταν· μπορεί να ήταν κακός ηγέτης. Μην ξεχνάτε άλλωστε ότι κανείς δεν γεννιέται για τέτοιες καταστάσεις.

Ο διωγμός της εβραϊκής κοινότητας δεν φαίνεται να ενόχλησε ιδιαίτερα την τοπική κοινωνία, η οποία στη συνέχεια επιδόθηκε στην καταπάτηση των εβραϊκών περιουσιών. Το στρώμα των εμπόρων, ας πούμε, επωφελήθηκε από την απουσία των «άλλων».

Όχι μόνο οι έμποροι αλλά και η Εκκλησία, ο δήμος κ.ά. Έγινε απίστευτο αλισβερίσι, μια λεηλασία πέρα από κάθε λογική. Αυτό ήταν ένα ταμπού της Θεσσαλονίκης και είναι ένας από τους λόγους που ίσως εξηγούν τη σιωπή που κυριαρχεί για το Ολοκαύτωμα. Τη δεκαετία του ’50 ο Ελληνας πρεσβευτής στη Χάγη πήγε στα αποκαλυπτήρια ενός μνημείου του Ολοκαυτώματος και γράφει επιστολή προς την

Phoca PDF

Αθήνα λέγοντας: «Παρέστησα σε αυτή την τελετή και σκέφτηκα ότι και στη Θεσσαλονίκη υπήρχε μια πολύ μεγάλη και ακμάζουσα εβραϊκή κοινότητα η οποία εξαρθρώθηκε στο Ολοκαύτωμα. Γιατί δεν την τιμούμε;». Περισσότερο από έναν χρόνο μετά έρχεται η απάντηση από το υπουργείο Εξωτερικών, που αναφέρει ότι ρώτησαν κύκλους επιχειρηματικούς, δημοσιογραφικούς και πολιτικούς της Θεσσαλονίκης οι οποίοι δεν θέλουν να γίνει κάτι τέτοιο. Παρόλο που αφανίστηκε η κοινότητα, φαίνεται ότι τα αισθήματα μίσους δεν έχουν εξαλειφθεί. Και το γράφουν αυτό από Αθήνα για ένα μνημείο. Το μνημείο τοποθετήθηκε το 1997. Δεν το ήθελαν οι ελίτ της πόλης μεταπολεμικά.

Φαντάζομαι ότι δεν έγινε επειδή οι ελίτ ένιωθαν ενοχές για την Κατοχή, αλλά επειδή λεηλάτησαν και καταπάτησαν τις περιουσίες των Εβραίων.

Αυτό είναι αλήθεια, γιατί ενοχή δεν βλέπεις. Η ενοχή, τουλάχιστον σε εισαγωγικά, φαίνεται τώρα. Τη βλέπεις, ας πούμε, στον λόγο του Μπουτάρη. Τότε δεν τους φαινόταν σαν κάτι κακό.

Γιατί τώρα υπάρχει η ασφάλεια του χρόνου.

Νομίζω ότι από το 1912 η Θεσσαλονίκη γίνεται ουσιαστικά ελληνική μετά το 1943. Αυτά τα τριάντα χρόνια η ελληνική διοίκηση και οι ντόπιες ελίτ προσπαθούν να εξελληνίσουν την πόλη και να σβήσουν όλες τις ξένες επιρροές. Αν δείτε τα πρακτικά των συνεδριάσεων της Βουλής στον μεσοπόλεμο, υπάρχουν συζητήσεις στις οποίες κατηγορείται η εβραϊκή κοινότητα ότι δεν θέλει να ελληνοποιηθεί. Από την άλλη, οι ελίτ της Αθήνας συμπεριφέρθηκαν τελείως διαφορετικά από εκείνες της Θεσσαλονίκης. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Κατοχή οι πρώτες κατέβαλαν μεγαλύτερη προσπάθεια να διασώσουν τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης παρά οι ελίτ της ίδιας τους της πόλης. Η σκέψη των τελευταίων, σε μεγάλο βαθμό, ήταν πώς θα γίνει η διαχείριση των περιουσιών των Εβραίων που αφήνουν πίσω.

Ακούγεται σαν το «δεν είμαστε ρατσιστές» των Ελλήνων τη δεκαετία του ’70, όταν οι μετανάστες και οι πρόσφυγες ήταν ευάριθμοι.

Το αλβανικό έπος, με την αθρόα συμμετοχή Εβραίων της Θεσσαλονίκης, ήταν καταλυτικό ώστε να αρχίσουν να θεωρούνται Ελληνες. Αυτό όμως δεν ήταν αρκετό ώστε στη Θεσσαλονίκη να τους προστατέψουν οι τοπικές αρχές. Ελληνες όχι απλώς με την έννοια της εθνικής καταγωγής, αλλά με εκείνη του πολίτη. Στον μεσοπόλεμο επίσημη κρατική πολιτική ήταν να εξελληνιστεί η πόλη. Υπάρχουν συντεταγμένες δυνάμεις στη Θεσσαλονίκη για να χτίσουν την αφήγηση ότι είμαστε εδώ από τους αλεξανδρινούς και τους βυζαντινούς χρόνους, είμαστε μια συνέχεια. Ο Αθηναίος δεν έχει να αποδείξει κάτι σε κανέναν.

Ο αντισημιτισμός στη Θεσσαλονίκη ενδημεί από τα 30s, όταν οργανώνεται το πογκρόμ του Κάμπελ και 10.000 Εβραίοι εγκαταλείπουν την πόλη.

Υπάρχουν τριβές του εβραϊκού στοιχείου με το ελληνικό κράτος προτού τα τρία Ε (Εθνική Ενωσις Ελλάς) κάνουν το πογκρόμ. Ας δούμε τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917,

Phoca PDF

όταν εξαφανίστηκε το μεγαλύτερο κομμάτι της πόλης που ήταν εβραϊκό. Το 90% των πληγέντων ήταν Εβραίοι. Ο Βενιζέλος με το σχέδιο Εμπράρ ξεκίνησε πρόγραμμα εξελληνισμού της όψης της πόλης για να φύγουν οι συναγωγές και οι Εβραίοι από το κέντρο, όπως βέβαια και το νεκροταφείο πάνω στο οποίο σήμερα βρίσκεται το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Αλλα θέματα τριβής ήταν η αργία του Σαββάτου και οι ξεχωριστοί εκλογικοί κατάλογοι.

Πηγή: Documentonews.gr, 29.1.2019 και στο ένθετο της εφημερίδας Documento, **DocVille no. 115, 27.1.2019**

Phoca PDF